

Noves mirades. El patrimoni religiós del bisbat en l'escenari turístic i audiovisual

El patrimoni religiós del bisbat de Girona s'ha convertit en un lloc de visita turística i fins i tot en un escenari audiovisual. Tot i les particularitats en cada cas, la litúrgia religiosa i el ritual turístic s'alternen en un mateix espai, coexistent i compartint usos i funcions. Les relacions entre turisme i patrimoni religiós són complexes, raó per la qual necessiten ser pensades i gestionades. En aquest text proposem algunes reflexions en aquest sentit.

Text > **SAIDA PALOU RUBIO**, investigadora de l'Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural (ICRPC-CERCA) - Universitat de Girona

SÍLVIA AULET SERRALLONGA, docent de la Facultat de Turisme i directora de la Càtedra UNESCO de Polítiques Culturals i Cooperació de la Universitat de Girona

>> La catedral com a escenari de Joc de trons. (Foto: GIGS)

El turista urbà dedica bona part del temps al passeig. Es desplaça d'un lloc a un altre reproduint itineraris que altres turistes prèviament ja han resseguit, cercant llocs representatius d'una imatge específica de la ciutat. També el turista que visita poblacions més petites tendeix a seguir uns mateixos camins (aquells que l'apropen a llocs significatius i diferenciats i li permeten apreciar la singularitat del lloc). El seu objectiu és poder mirar tot el que es percep com a especial i entrar-hi en contacte. En una societat turística global, pràcticament qualsevol paisatge o element pot ser desitjat i consumit pels turistes. O dit d'una altra manera: qualsevol aspecte d'una societat pot convertir-se en escenari turístic. Catedrals, places, carrers, comerços, museus, equipaments, monuments, festes, tradicions i una infinitat de llocs s'exposen, diàriament, i fins i tot inevitablement, al consum turístic. Segons dades de l'Organització Mundial del Turisme, l'any 2023 s'han produït 1.300 milions de desplaçaments in-

>> Turistes en Temps de Flors a les escales de la catedral de Girona. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. ANIOL RESCLOSA.)

ternacionals per motius turístics (Europa té una quota del 54 %), xifra que tendeix a l'alça des de la caiguda per la pandèmia, l'any 2020. L'estada mitjana dels turistes tendeix a reduir-se i els seus perfils es diversifiquen: així, cada cop són més, i més diverses, les persones que viatgen per motius d'oci arreu del món, i cada cop ho fan de forma més ràpida.

Els turistes canvien. I els llocs, però? Canvien quan hi arriben els turistes? Per descomptat que sí. La presència de turistes, sobretot si és continuada, fa que aquests llocs incorporin nous usos i noves capes de significats. Agafem, per exemple, la catedral de Girona (visitada anualment per més de 200.000 persones): pot rebre l'interès de turistes per si mateixa (és a dir, de visitants que hi estableixen una relació personal, que la visiten, la coneixen, s'hi fotografien, s'hi endinsen, fins i tot hi construeixen una experiència espiritual), però també pot rebre un interès turístic més discret, actuant com a *simple* teló de fons. L'antropòleg Dean MacCannell constata que, en moltes

ta es mou. Així, molts turistes deambulen entorn dels llocs icònics sense entrar-hi ni reconèixer-ne el valor. Aquests són els que utilitzen l'arquitectura com a marc o context i no com a lloc específic d'interès. Si ens referim a la catedral de Girona, cal que hi afegim encara una altra variable, que és la del seu interès com a escenari cinematogràfic. Molts dels que s'hi acosten ho fan atrets pel fet que hagi estat el decorat de *Joc de trons*. En qualsevol dels casos, és innegable que el lloc canvia, ja que incorpora noves capes de significats i experiències que van més enllà dels tradicionals i relacionats amb el culte.

Els usos turístics dels espais de culte

La litúrgia religiosa i el ritual turístic s'alternen en un mateix espai. El culte religiós i el turístic poden coexistir, amb harmonia o sense, en funció dels criteris de gestió, de la quantitat de visitants atrets pel lloc i dels estils de visita que s'hi practiquin, entre altres aspectes. Si, d'una banda, la presència de turistes en espais patrimonials pot contribuir a la seva valorització, de l'altra, pot generar l'efecte contrari, és a dir, la *banalització* del sagrat. Quan parlem de valorització ens referim al fet que la visita turística contribueix, en termes generals, al coneixement i el respecte del lloc. En canvi, quan la visita turística dificulta o anul·la la funció tradicional relacionada amb el culte religiós i desvincula el patrimoni de la població local, aleshores podem considerar que el turisme perjudica i

destinacions turístiques contemporànies, l'arquitectura i determinats elements artístics construïts a l'espai públic no sempre constitueixen l'objecte primordial de l'experiència turística, sinó que més aviat actuen com un marc (*frame*) a través del qual el turis-

>> Santuari de Santa Maria del Collell. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. MANEL LLADÓ ALIU.)

causa un efecte negatiu. A banda dels usos turístics, l'espai públic i el patrimoni historicoartístic també es poden convertir en escenari o contenidor d'esdeveniments públics o privats. N'és un exemple paradigmàtic la catedral de Girona, utilitzada com a decorat excepcional de festivals de música i rodatges de pel·lícules. Normalment, les estratègies de creació d'esdeveniments tenen a veure amb fins comercials i amb la promoció del conjunt urbà, raó per la qual el patrimoni és utilitzat, un cop més, pel seu valor de canvi i no pel seu valor d'ús. Hi ha tot un sector comercial i de serveis que es beneficia de la funció turística dels espais de culte i del patrimoni historicoartístic en general. L'oferta és oportunista. I legítima (i a vegades abusiva). L'entorn adquireix també una orientació turística, de manera que es generen dinàmiques econòmiques i socials que canvien el pols urbà.

El patrimoni religiós del bisbat davant el turisme

En el bisbat de Girona, igual que en les altres diòcesis catalanes, el patrimoni religiós conviu amb l'activitat turística en diferents graus. D'entrada, cal tenir en compte que la situació en relació amb el turisme és diferent des del punt de vista territorial, atès que el nombre de visitants que poden tenir alguns dels municipis del litoral gironí queda lluny dels que podem trobar en les zones rurals o d'interior. Però, més enllà de les xifres, a l'hora de visitar espais religiosos també cal destacar la motivació o la raó per la qual es visiten, que poden anar des de raons religioses o espirituals fins a una simple curiositat turística. A falta d'estudis detallats sobre les motivacions dels visitants en els espais patrimonials religiosos, podríem dir que la relació entre turisme i patrimoni religiós es pot articular en tres realitats.

Una primera realitat seria aquella en què els usos religiosos i litúrgics predominen per sobre dels usos turístics. És el cas de moltes esglésies parroquials situades en pobles de les zones d'interior. Sovint aquestes esglésies, més enllà del seu valor patrimonial, arquitectònic i/o artístic, estan tanca des fora de les hores de culte.

Una segona realitat és aquella en què hi ha convivència entre uns i altres. Cal dir, però, que trobar un equi-

>> Monestir de Sant Pere de Rodes. (Foto: WIKIMEDIA COMMONS)

libri entre els diferents usos no és fàcil i, dins d'aquesta realitat, hi ha una gran diversitat d'exemples. El cas paradigmàtic és la catedral de Girona, mencionat anteriorment, que per la seva situació al cor del Barri Vell s'ha convertit en un element quasi de visita obligada pels visitants de la ciutat, nacionals i estrangers, i ha esdevingut, a més, un dels espais més fotografiats. Els santuaris són un dels elements del patrimoni religiós que més relació tenen amb el turisme: d'entrada, perquè el fet mateix de ser un santuari implica que són destinació de pelegrinatge i, per tant, hi acudeixen de manera més o menys regular pelegrins o visitants que ho fan per motivacions religioses o espirituals. En són exemples el santuari de la Mare de Déu del Mont o el santuari de la Mare de Déu de la Salut de Terrades, que mantenen encara avui un calendari de romeries important. Tot i així, els santuaris no només són visitats per motius religiosos: la seva situació privilegiada, sovint en espais naturals de gran bellesa, juntament amb l'arquitectura o amb el fet que disposin d'instal·lacions com hostatgeria o restaurant, fan que cridin l'atenció de persones ben diverses. El santuari de la Mare de Déu del Mont té un programa d'activitats culturals, com ara les jornades verdaguerianes. El santuari de la Mare de Déu del Tura, a Olot, forma part, des de fa poc, d'una proposta de visita turística que porta per nom *Triangle d'Art Sacre* i que proposa una visita combinada a aquest centre de culte juntament amb l'església parroquial de Sant Esteve i el Museu dels Sants. El santuari del

Collell compta amb una casa de colònies i diversos equipaments esportius que li permeten acollir nombrosos grups de joves, especialment en la temporada d'estiu. Alhora, cal destacar que la història del santuari es va donar a conèixer quan va aparèixer en la novel·la de Javier Cercas *Soldados de Salamina*, portada posteriorment al cinema per David Trueba.

La darrera realitat és aquella en què els usos religiosos ja no existeixen, bé perquè els espais han estat dessacralitzats, bé perquè el culte s'hi celebra de manera molt ocasional. Alguns d'aquests espais, per la rellevància històrica o artística, són freqüentats per visitants. Un clar exemple seria el monestir de Sant Pere de Rodes, un dels principals exponents del romànic català, que ofereix diverses activitats i propostes de visites guiades per descobrir-ne el llegat.

Avui dia acostumem a parlar de la sostenibilitat del patrimoni fixant-nos en qüestions com el manteniment de les seves funcions originals i l'accés de la seva població local o habitual. Si el turisme impedeix que els usos tradicionals es practiquin i que els seus habitants hi vagin, aleshores es corre el perill de buidar de significat i de valor el lloc en qüestió. On són els límits? Qui es preocupa de gestionar els equilibris d'usos? Ni el turisme és una fatalitat (com alguns condemnen) ni el patrimoni és intocable (com uns altres voldrien). Es tracta de trobar una forma que permeti l'obertura i el coneixement del patrimoni, i que alhora el mantingui. I, per fer-ho, no hi ha fórmules úniques ni vàlides per a tots els casos.